

gyűjtő: BÖSZE GÁBOR

gyűjtés ideje: 1980.

TART.: BABONÁS TÖRTÉNETEK

15 lap

Földrajzi mutató: TÖRÖKKOPPÁNY

Évmutató: XXI

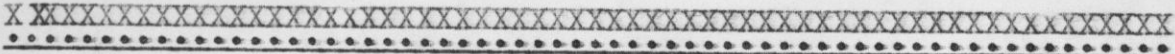
PAPÍRIPARI VÁLLALAT

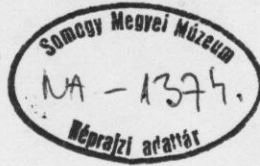
KISKUNHALASI GYÁRA

HELYTARTÓ

ÁTVÉSETVE AZ ÉRTEK. LTK. 4365-ös TETELÉBŐL

4365

IX Hordék

NÉPRAJZI GYÜJTŐPÁLYÁZAT:

Babonás történetek.

Gyűjtötte és összeállította:

Bósze Gábor
ált. isk. tanár

Törökkoppány.

B a b o n á s t ö r t é n e t e k

- pályázat -

A pályázatra több történetet, mesét gyűjtöttem össze. Ezek a történetek, mesék Törökkoppányból valók.

Az egyes látogatásaim során, mikor a gyűjtő utamon járok mindig valamilyen történetet mondok el, amivel a hangulatot megteremtem a meséléshez. Ugyanakkor olyan témakörre terelem a figyelmet, amilyen témakörben szeretnék mesét, történetet hallani.

Ez, amit most bevezetőnek el akarok mondani, illetve le akarok írni, szintén hangulat-teremtésnek szánom. Néhány alkalommal a gyűjtéseim során is elmondtam. - Ezt a történetet gyermekkoromban hallottam egy öreg bácsitól a szülőfalumban, Zala megyében, Nagykutason. Az öreg bácsi nálunk mesélte egy disznótoros vacsorán: A mesélő János bácsi volt. Tehát János bácsival történt fiatal korában. Abban az időben még egyéni gazdálkodás folyt. A birtok nem egy tagban volt, hanem több helyen a határban. Voltak földek még a szomszédos, sőt még a második szomszéd falu határában is. János bácsinak is volt egy rétje a szomszédos falu határában. Elindult egy ragyogó nyári hajnalban, hogy lekasálja a fűvet.

Abban az időben divat volt még a háziszóttos bő gatyva és a háziszóttos fehér ing - természetesen a gatyva is fehér volt - meg a szálmakalap. Hát a János bácsi egész nap húzta a kaszát. Mire beesteledett, végzett is. De erős zivatar közeledett. Még zivatar előtt hazaindult. Gondolta nem megy be a szomszédos faluba sehová, hanem csak siet haza. Azt is gondolta, talán nem lesz nagy eső, vagy talán elkerüli. Hát nem ez történt. A zivatar elérte. Mégpedig olyan erővel, hogy kénytelen volt be menekülni az út mellett levő temetőbe, a hullaházba. A hullaház ajtaját nyitva hagyta. A szentmihály-lova mellett a kaszájára támaszkodva párára gyújtott és egykedvűen nézte az esti zivatart. Hatalmasakat villámlott és dörgött. Az eső szakadt. Amint ott álldogált, egy másik embert is megkergetett a vihar. Az is a hullaház felé vette az útját. Éppen akkor ért a hullaház ajtajába, mikor egy nagyot villámlott. Ott látta maga előtt a kaszás János bácsinkat. Iszonyatosat ordított és a sirokon keresztül, a keresztet döntögetve menekült. János bácsi után szaladt és azt kiabálta:

- Várj meg te bolond! Ne fuss el! Nem bántalak!

Az meg lélekszakadva menekült és visszakiabált:

- Majd ha bolond leszek egészen! Ráérek én még veled komázni!

János bácsi megkökkenve megállt. Végig nézett magán a vállámfény-nél. Akkor gondolkodott csak el a törtéteken: Fehér ruha, kasza, a temetőben a hullaház. Kell ennél több?! Ó is megijedt volna. Akkor már nem ment vissza a hullaházba. Így is, úgy is vizes lett. A zivatar is csendesedett. Lassan hazafelé ballagott. Utközben az öreg - persze akkor még nem volt öreg - leszűrte a tanulságot: Az a másik ember - akit sosem látott - meg volt győződve róla, hogy őt a halál kergette meg. Ezt meséli majd a dísznótorokon, a tollfosztóban, a kukorica-fosztóban, vagy a fonóban, mint igaz történetet. Igaz is volt, de a valóságot talán sosem tudja meg. Így keletkeznek a hiedelmek, a babonás történetek. Az a szerencsétlen ember úgy megijedt, hogy azután talán már napnyugta után sem mert a temetőbe menni.

Nahát erre a történetre volt válasz:

Czigner Jánosné mesélte a következőket:

Régen történt. Két öreg ember, testvérek voltak, hordták haza a buzát a mezőről. Abban az időben kaszával aratták a gabonát. A learatott gabonát kévébe kötötték és kepébe rakták. Amikor az aratással végeztek fogatos kocsival / Ló, vagy tehén fogattal/ hazahordták. Korán kezdték, későn fejezték be a munkát. Már jól rájuk esteledett, mikor a temető mellé értek. Az előző napok valamelyikén eső volt. Így a temető mellett kátyus volt az út. A kocsi feldült. Molnár Gyuri bácsi, a mezőőr ott pihent a temetőgyepűben. A két öreg ezt nem látta. A feldült kocsi mellett a Ferkó bácsi azt mondja a testvérének:

- Te Jóska! De jó volna, ha most jönnének segíteni ezt a kocsit föltámasztani !

Gyuri bácsi kiszél a temetőgyepűből:

- Hányan menjünk ?!

Azok ketten úgy megijedtek, hogy otthagytak lovat, szekeret, buzát, futottak a faluba.

Ebből nem lett babona, csak tréfás történet. De lehetett volna, ha Gyuri bácsi más faluba való és a törtétek után szóttlanul hazamegy. A mese most már ment tovább.

Nagymamája, Arvai Pálné szokta mesélni: Sötétkerék alatt nagy darab földjük volt. / Mielőtt folytatnám magyarázattal tartozom a Sötétkerék elnevezéssel. Ez azért fontos, mert a pályázatom során többször szerepel ez a helyszín. Törökkoppány és Koppányszántó községek között fekszik, pontosan Somogy és Tolna megye határán. Egy kis patakocska

is folydogál ott. Valamikor hatalmas kerek erdő lehetett ott. Olyan sűrű, sötét lehetett, hogy a napfény se igen hatolt a belsejébe. Tehát sötét is volt, meg kerek is. Innen eredhetett a sötétkerék. Rengeteg babonás történetet kapcsolnak hozzá. Ezek a történetek talán István király és Koppány vezér meséjével kezdődtek./-Ott szántottak: Papp-Jankó Jóska sógor, Takács Imre sógor, Árvai János "öregbik uram", meg a férje Árvai Pál.- / Öregbik= öregebbik - uram a sógora, aki öregebb a férjénél./ Egész nap szántottak. Este nem jöttek haza. Ettek valamit. A lovakat pedig kiengedték a rétre legelni. Kiengedtek hat lovat. Éjfél tájban felébredtek, hát hét ló volt. Mondják egymásnak:

- Sógor, honnan jött ez a ló?

Azok azt mondják:

- De ki tudja?

El kezdték kerülgetni, de a lovak közül az nem ment ki. Az egyik sógor fölkiált:

- Ej Úram Jézus "Segéjj" meg bennünket!

Avval a hetedik ló felficánkolt és elfutott a Sötétkerék alatt föl a rétre, bele egy nagy ingoványba. Ott azt mondta:

- Jó hogy az istent hívtátok, mert én vagyok az állatlan ló!

Erről az állatlan lóról még ezidáig nem kaptam semmiféle magyarázatot a gyűjtéseim során. Akik mesélték nekem, azok is csak az öregek meséiből ismerik. Azok pedig akik "láthatták" volna, mert az öregek között is öregek számítanak, nem látták és nem is hisznek benne.

Ehhez hasonló történet, illetve mese még / már mint az állatlan ló meséjéhez/ a kotlóstyuk a csibéivel. Sok mesélőtől hallottam a kotlósról és a csibéiről, de mindegyik ~~ézt~~ mese más és más változat volt. Lényege: Egy kotlós - biztosan fekete, csibékkal. Különböző helyen jelentek meg, de legtöbbször a Sötétkerék alatt. A csibék száma sem állandó. Több személy "látta".

Mindkettő mesében azt a hasonlatosságot vettem észre, hogy sem az állatlan ló, sem a kotlósa a csibéivel, nem ártottak senkinek.

Mindkettőre vonatkozó kutatást a felszínen tartom.

Czigner Jánosné folytatja a mesélést: A nagymamájától hallotta, aki szintén kislány korában a nagymamájától hallotta. Ez a mese talán még a mult század elején keletkezhetett.

Valami Cser Józsi bácsiról szól ez a mese, akinek volt két lova. De állítólag ezek valami ördögök voltak, vagy az ördögök lovai. Nem is szénát ettek azok, hanem halottkoponyát nyalogattak. Az volt a jászolban előttük. Abban az időben még Törökkoppányból a papokat lovaskocsin vitték Tihanyba papi gyűlésre. Ez a Józsi bácsi is vitte a törökkoppányi

papot. Mikor a Balatonhoz értek, azt mondja a Józsi bácsi a papnak:

- Aztán most ne szóljon ám egy szót sem, X míg át nem érünk !

Mikor átértek a vizen, mert a lovak átvitték a kocsit a víz tetején, a pap megkérdezte, hogy " hogyan-hogy ezeknek a lovaknak nem hozott szénát, mer mi zörög hátul a zsákban a kocsi oldalában ? "

- Az etetni való. - Mondja Józsi bácsi.

Hát mikor megálltak és a lovak elé tette, akkor látták, hogy ott két koponyát nyaltak a lovak.

Molnár Józsefné a következő mesét mondta:

A mesét az apjától hallotta. Az a nagyapjától, aki fuvaros ember volt. Egy vasárnap elvitte a káplánt Somogyegresre, mert ott nem volt pap, hogy esti litániát tartson. A litánia után egy kicsit elbeszélgettek az emberekkel, ezért késő este indultak haza. A rét alatt jöttek. A papának eszébe jutott, hogy rágyújt a pipára. Megtömte dohányval, de nem tudta meggyújtani, mert nem volt nála gyufa. A temető felé érkeztek. Már messziről látták, hogy ott valami fényesedik. Mikor odaértek, láttak egy határ parazsat. A papa leszállt a kocsiról és egy kis parazsat tett a pipájába. Lassan hazaértek. A lovakat kifogta a kocsiból és szénát dobott nekik. Bement a konyhába. Meg akarta piszkálni a pipáját, mivel nem égett. Akkor látta, hogy a pipájában egy darab arany volt. A mamával együtt fogtak egy szakasztót, hogy elhozzák az aranyat. Mikor odaértek nem láttak semmit. Nagyon sötét volt. A papa kapott egy nagy pofont a sötétben és egy hang megszólalt;

- Itt volt, miért nem vitted el !?

Ehhez hasonló mesét mondott el Bóhm Gáborné:

Az apósa mesélte, hogy mikor még gyerek volt, nehezen tudtak tüzet gyújtani. Mindig azt figyelték, hogy valahol van-e világosság, mert ott van parázs is. Mindig onnan szoktak hozni parazsat, amivel aztán tüzet raktak. Egyszer is láttak egy fényességet. Elment az egyik mama oda egy vödörrel és merített egy vödör parazsat, úgy látta, hogy az van ott. Hazavitte és leöntötte. Rakott rá fát. Később megnézte, hát látja, hog nem ég. Megint elment. Egy vödörrel megint hozott a parászból. Megintnézte később, megint nem égett. Mégegyszer elment. Harmadszor is egy vödörre valóért. Akkor valaki jól pofonvágta és azt mondta:

- Még nem lesz élég?

Azért elvitte a harmadik vödör parazsat is. Mikor reggel felébredt megnézte, hát a három vödör parázs, amit hazahozott három vödör pénz lett.

Zátonyi Lajosné elbeszélése ezeket a meséket így magyarázza:

Régen mesélték, hgy még régebben partoldalakra elásták, akinek sok pénze volt. Ez az elásott pénz néhány száz év múlva visszadobta ma-

gát. Lángot dobott ki, majd izzott, mint a parázs. Később lehülve újra pénz lett. Aki ezt meglátta, odament és megtalálta a sok pénzt. Azért volt soknak olyan sok pénze.

A következő mesét Ocsag Gábor mondta el a tüzesemberről:

A mesélő ember édesapjának legénykorában történt. Abban az időben éjszaka is legeltettek, mivel nappal dolgoztak és az etetnivalót télire gyűjtögették. Lovakat is legeltettek. A mesélő apja, Ócsag József és pajtása Ságvári István összebeszéltek, hogy együtt legeltetnek a tatali kutnál. Ott találkoznak majd. A Sárvári előbb érkezett. Leszállt a lóról és a ló lábára "nyigót" /béklyót/ tett. Körül nézett merre van a pajtása. Látja ám, hogy a kutnál valaki áll, fehér lepedővel leterítve. Báttran odament, azt hitte pajtása akarja megtréfálni.

- Nem félek tőled Jóska! - mondja és megfogta a lepedőt, hogy lerántsa róla.

Azonban a lepedő megégette a kezét. Nagyon megijedt. Szalad a lóhoz. Lerántotta a ló lábáról a nyigót, felugrott a hátára. Az a fehér-lepedős valami is felugrott a lóra, Ságvári háta mögé. Megfogta két kézzel a Pista bácsi vállát. Ahogyan vágattak Koppány felé, az a valami megégette Pista bácsi vállát jobbról is és balról is / látszottak a tenyerének beleégett nyomai/Leégette a ló hátáról a szórt is ahol ült. Végre hazaért Pista bácsi, de addigra már nem volt ott a tüzesember. Pista bácsi a történetet még el tudta mesélni otthon, de reggelre meghalt.

A mesélő apja hiába várta a pajtását az erdőben, nem jött. Ő is hazament. Egyedül nem volt tanácsos az erdőben maradni éjszakára. Mire hazaért a pajtása már nem élt.

A következő mesét szintén Ócsag Gábor mondja, vele történt:

A törökkoppányi bírónál volt cseléde, kint a pusztán. Kocsis volt. Volt négy fogat ló. Egyik este későn itattak. Ő engedte ki a lovakat. A társai huzták a vizet és vigyáztak a lovakra. Egyszerre csak robogtak vissza a lovak. Nagy világosság keletkezett. Még az istállóba is bevilágított. Jönnek a kocsisok is nagy lihegve, jajgatva. Kérdezi a barátjától, hogy mi van? Azt mondja, ő nem tudja, de nagy világosság jött Miklósi felől. Itt fölötük alacsonyra leesapott. Ők is és a vovék is be menekültek az istállóba. Ebből a meséből a mesélő nem látott mást, csak a világosságot.

Másnap ő volt a soros a kutnál, a felesége is ott volt. Akkor megismétlődött. Akkor "látta" . Jött onnan Miklósi felől. Jött. Ugy nézett ki előről, deréktől felfelé, mint egy emberi alak. Deréktől hátrafelé pedig úgy nézett ki, mint a hal farka. Mintha tüzes lobogó haja lett

volna. Ahog ment, potyogtatta a tüzet. Majd beleszállt az őszi völgybe. Ő nem tudta, hogy mi lehetett, de ahogy elmesélte, azt mondták, hogy ludvérc.

A következő esete Gyarlód-pusztán történt, kukoricatöréskor. Voltak, vagy négyen-öten. A felesége is ott volt. Ahogyan mentek a Birópusztánál egyszerre csak nagy világosság jön Miklósi felől. Ujra jött a ludvérc, ugyanabban az alakban. Ugyanoda szállt le, mint abban az időben

Ezt a mesét Varga Ferencné megcáfolta:

Ludvérc nincs. Nem is volt. Talán sohasem. De ő kiskorában látott üstököst. Egy este a nagybátyja jön be, hogy hamar szaladjanak ki. Őt felvette az ölébe és mutatta, merre nézzen. Arra ment el Szakcs felé. Mint egy nagy lobogó csillag és hosszú sugárja volt. Hosszu, nagyon hosszú fényes csóvája volt. Lángok maradtak el utána. Azután mondták, hogy Szakcsen egy nagy uradalmi istálló leégett. Egy törökkoppányi ember volt benne az éjjeliőr, az bennégett. Szabó Ferencnek hívták.

Juhász Lászlóné meséje:

Fiatal lánykorában Lapéra jártak dolgozni. Gyakra hazahozták őket lovaskocsival. Nótaszóval szoktak hazafelé kocsiházi. A mesélő előénekes volt, ezért elő szokott ülni a kocsis mellett. A többi hátul. Sokan szokta egy kocsiban ülni: tizenöt-huszon is. Mikor közeledtek Bonnyához, a kocsis azt mondta:

- Mindenki menjen beljebb a kocsiba!
- Miért?
- Mert jön a boszorkány.
- Milyen boszorkány?
- Majd meglátjátok. Eddig mindig megjelent lent a nagy horhosban, - felet a kocsis.

A lapai erdőből kiérve, egy nagyon nagy horhos vezetett be Bonnyára.. A falu felé lejtett a horhos. Azt mondja a kocsis, hogy majd lassan ereszti a lovakat. A boszorkány meg a lovak előtt fog pörögni. Ők csak nevettek. -" És igaz volt ! És igaz volt ! Ugy pörgött mint az a bűdös rosseb, míg be nem értünk a faluba. Mikor meghallotta a kutyaugatást, mintha elvágta volna a lovak elől. "

Kérdésemre, hogy milyen volt az a boszorkány azt a feleletet kaptam: " Egy olyan alak volt tisztán, mint egy nagy majom. Majomalak volt. Majd' teljesen majom volt. Majomalak. Nem nő, vagy férfi, majomalak volt."

Ezután az "eset" után, mikor arra jártak, mindig csöndben voltak. Ott többet sosem énekeltek. Egyszer aztán találkozott egy bonnyai

őreg emberrel. Megkérdezte tőle a mesélő néni, hogy -" Hajjaa, hát ez a horhos milyen horhos ? Aszongya: Boszorkány-horhos !! " Elmesélte a bonnyai bácsi, hogy van ott a horhónál egy kereszt. Onnan nagy suhogással kijön. Ez éveken át mindig megjelenik 11 és 12 óra között éjjel. A mesélő néniék is majdnem mindig abban az időben jöttek arra. Meg is jelent nekik. "Tisztára, mint egy majom, csak bő szoknya volt rajta, De csak forgott-forgott. Eresztette őket le a völgybe, a lovak előtt. Soha meg nem botlott." Ott volt esőben-sárban, hidegben-melegben.

Rontásról és gyógyításról is szó esett a gyűjtéseim során.

A következő mesét mondta el magnóra egy törökkoppányi néni. Azonban nagyon megkért, hogy a nevét ne említsem. Az esetet se mondjam el Törökkoppányban senkinek sem. Azt megengedte, hogy elmondhassam ott, ahol őt nem ismeri senki sem. Ezért más nevekkel ~~irrom~~ le a történetet.

Élt Törökkoppányban egy Boris nevű lány, akinek más legény is próbált udvarolni. Ám Boris mást szeretett. Jóskát. Esküvő után az ifju pár a legényes házhoz költözött. Itt a szomszédasszony azt szeretette volna, ha Boris az ő menyé lett volna. Abban az időben több gyerek is volt egy családban. Ezért esküvő után - főleg gyermek születés után- kevés volt a házban a hely. Így nem egyszer előfordult, hogy az ifju párnak ki kellett költözni az istállóba. Így került Boris is és Jóska is az istállóba. Jóska is szívesen ment, mert szeretete a nagy jószágot. Tehát nem fogták tragikusan a dolgot. Csak az volt a baj, hogy a ruhaneműnek sem jutott hely a házban. Így azt a szomszédban tartották. Jóska és a szomszédasszony fia jó barátságban éltek egymással. Még akkor sem romlott el a barátság, mikor Boris Jóskát választotta. Boris nem szeretete, hog a szomszédban tartják a ruhát, de hát nem lehetett mást tenni.

Hát egyszer csak Boris rosszul lett. Ő nem tudott semmiről sem. Teljesen elvesztette az öntudatát. Nem ismert meg senkit sem. Mindenkihez durva, goromba lett. Különösen a férjé, Jóskát nem állhatta. Pedig igaz szerelemből ment hozzá. Azért az élet ment tovább. Dolgoztak, mint rendesen. De Borist a Jóskáék szülei szerették és ezért csak könnyebb munkát engedtek neki végezni. Egyszer a mezőn jött rá a roham. Neki futott a mezőnek. A szántói /Koppányszántó/ határban tudták csak elfogni, Megkellett kötözni, csak ugy lehetett hazavinni. Ágyba fektették. Reggelre a szalmazsákban levő összes szalmát kirugdalta. Sirt az egész család. Apját, anyját elhívták. Azt mondta az apja, hogy ő majd észre hozza, meg akarta pofozni. Nem hitte el, hogy beteg. A szomszédasszony is átjött. Hangosan siránkozott, jajgatott, sajnálkozott. Mindenáron be akarta vitetni Kaposvárra a kórházba. Hátha napszurást kapott, vagy idegösszeomlása van. Mert ha nem viszik, ebből többet nem lesz

egészséges asszony. De nem vitték el kórházba, mert volt rá eset, hogy egy-egy kicsit létrejött. Olyankor azonban csak sirt. Az egész család ölelgette, simogatta, vigasztalta, nyugtatta. Orvost is/vivattak, de az nem tudott segíteni.

Az orvos látogatása után másnap Borist a Jóska és Boris édesanyja elvitte Kocsolára. Nagyon ajánlgatták, hogy ott van egy "javósasszony" és az tud segíteni. Azonban hiába mentek, mert pénteki nap volt. A javósasszony pedig pénteki napon nem csinált "gyógyítást". Másik napon kellett menni.

Azon a bizonyos másik napon ismét utrakeltek Kocsolára. Ele-dényi elágazónál van egy kut. Jóska odament a lovakat megitatni. Eza-latt Boris leugrott a kocsiról, aztán futóra. Nem tudta szegény, hogy mitcsinál. Ott kaszáltak emberek, azok fogták meg. Bele kellett kötöz-ni a kocsiba. Amint elfordul Kocsolának az ut, onnantól kezdve egy lány, olyan 13-14 éves forma kísérte őket. Jóska visszafordult és megkérdezte

- Hová mész te lány?

- Kimegek oda a pusztára. Ott a tetőn van egy puszta és ott lakik a testvérem - felelte a lány.

Jóska megnyugodott, de az anyja sirt. 19 éves volt akkor Boris! Az a lány meg csak ment a kocsí mögött és fogta a "saráglyát" Boris ettől mindig rosszabbul lett. Végre oda-értek a kocsolai temető-höz, ahova ez a lány bement. Furcsának tartották, hogy nem a pusztára ment a zestvérehez, ahogy mondta. A javasasszony azonban felvilágosítot-ta őket, hogy ez nem egy közönséges lány volt, hanem a rossz szellem, "akivel" megrontották Borist.

A javasasszony elvégezte a gyógyítást. Borist azavitték, mi mint egy fél-halottat.

Kérdésemre, hogy a "javósasszony" mitcsinált, a következő feleletet kaptam: Megöntötte Borist kilencszer. Viasszal. Mikor kilenc-szer megöntötte Borist, az akkor jött észre. Akkor tekintgetett, hogy hol van? Akkor kereste Jóskát is. Megint nagyon szerette. Akkor a javas-asszony azt mondta:

- Ide figyelj kis angyalom! Ne sirjál! Én az ég alatt fo-gom elvégezni azt az imádságot, amit én teerted csinállok.

Most már mindent kezdett érteni Boris.

A javasasszony folytatta:

- Fiaember- szólt Jóskához. Mihelyt hazaérnek, még a lova-kat se fogja ki, menjen az istállóba! Menjen az ágyukhoz! Hajtsa fel a szalmazsákot! A szalma között megtalál mindent. A maga felesége nem bolond, hanem meg van rontva. Megrontották!

Amint hazaértek ugy is csináltak minden ahogy a javósasszony

mondta. "Igaza" volt a javasasszonynak! Ott volt a rontás ! Ott volt a menyasszonyi fátyolból egy darab, Jóska bokkrétájából levéve egy darab. Boris hajából, meg hajpertliből, menyasszonyi koszoruból egy darab levágva. Ez az egész össze volt kötve koszoruba. Hát a szomszédasszony csinálta a rontást, illetve csináltatta, mert nem az ő fiát választotta Boris. A felsorolt dolgokhoz könnyen hozzájutott, mert ahogy már irtam a ruhájukat ott tartották. De hát ilyenre nem gondolt senki, Sem ők Jóskával, sem a szüleik. Tehát ez a koszorú volt Boris feje alá téve a szalmazsákban, a szalma között. A rontást egy koppányszántói asszony végezte.

Mikor azt a koszorút megtalálták és kivették az ágy fejéből, Boris meggyógyult. Egyszer ugyan még megkeveredett, de ez már nem volt olyan veszélyes. Ez azért volt, mert még egyszer el kellett volna vinni a javasasszonyhoz. De nem vitték el, mert fölöslegesnek tartották. Helyette az édesapja vitte el az "ingét", meg azt a különleges koszorút. Azt mondta a javasasszony, hogy a hónap első péntekén fűtsék el a kemencét és égessék el benne. Az a személy meg fog jelenni, aki a rontást csinálta, meg az is ki fog tudódni, hogy ki csináltatta. Az apja és az apósa sem hittek ebben. De még Jóska sem. Azért megcsinálták. Azt is meghagyta a javasasszony, hogy úgy kell égetni, hogy egy kis füst érje Borist. A kemenceajtó a konyhába nyílt. Befűtöttek. A koszorút bedobták. Amikor jól égett, a kémény szabályozóját egy pillanatra elzárták. Egy kis füst kijött. Ennyi elég is volt Borisnak. / A kémény szabályozó azt a célt szolgálta, hogy ha eléggé befűlt a kemence és a kegyeret berakták, ezt a szabályozót elzárták. Ezzel akadályozták meg, hogy a meleg a kéményen kimenjen. / Az apósa odaállt az ajtóba, ha bejön aki rontott, agyonüti. Nem jött be egy fia lélek sem, csak egy kotlós a csibéivel. Nem csinált semmit, csak körüljárta a konyhát és nagy kottyogással kiment. Amikor már kint volt jöttek rá, hogy ez végezhetette a rontást. De addigra már el is tűnt. Miközben a koszorú égett a kemencében a szomszédból nagy siveklodás hallatszott! A szomszédasszony hangja ! Így tudták meg, ki csináltatta a rontást.

A lényeg az volt, hogy Boris meggyógyult. Öregségéig az öregségi bajokon kívül nem is volt más baja.

A családjukban volt még egy másik rontás is, de azt is sikeresen gyógyították. Akkor nagy bajban voltak, nem igen láttak összefüggést. Csak hosszabb idő után állt így össze a mese, amit nekem elmondtak és én leirtam.

Ezt a mesét is magnószalag alapján irtam. De megigértették, hogy másolatot nem csinállok róla. A meséhez egy kicsit nekem is hozzá kellett tennem, illetve elvennem. Az események sorrendjén is kellett egy kicsit változtatnom. Sőt egy kevés saját kiegészítést is kellett beletoldanom. Mindezt azért, hogy a mese kerek egészé alakuljon ki.

Talán sikerült.

Ezután a mese után a következő magyarázatot kaptam. Igazán csak hosszú évek múltán tudódott ki " teljes bizonyossággal " hogy kik végezték a ron-tást és kik végeztették. Ezek a halálos ágyukon elmondták, "mert ekkora bünt nem bírt a lelkük a tulvilágra vinni."

Aki ezt a történetet elmondta, említést tett a kotlósról és a csibéiről. A mese végén megkérdeztem, hogy mit tud erről mondani. Erre a következő feleletet kaptam:

Kislány korában édesanyjával Koppányszántón voltak az olajütő-nél. Késő este lett kész az olaj. Biztatták őket, maradjanak ott éjjelre, mert hazafelé megijedhetnek valamitől ! / Sötétkerékre gondoltak!/. Édes-anyja bátor asszony volt, iga hát nekivágtak az utnak Törökkoppányba. Amint jönnek Sötétkerék alatt, odaértek a hidhoz. MÉR késő este, éjszaka volt.

- Annyira mosták a kendert ! Meg aztán nagyon sirtak a csibék, meg a kotlós!- mondta a néni. Igaz, hogy ott voltak a kenderáztatók, de a rendes emberek csak nappal mostak kendert. Most meg úgy hallatszott a kendermosás, csak úgy csattogott.

Erre már az édesanyja is megijedt, és visszamentek Szántóra. A hidon már nem mertek átmenni. Látni ugyan nem láttak semmit, csak hallották

Az állatlan lóról is csak annyit tudott, amit kislány korában a fonóban hallott. Az meg csak ennyi: Egy koppányi idősebb ember nagyapja mesélte. Sötétkerék alatt szántottak. Éjjelre kint maradtak, A lovak le-geltek kikötve. Hajnalban, mikor újra fogtak, az egyik lónak nem volt álla. Rögtön tudták miről van szó, Hallottak már az állatlan lóról ! Meg akarták kötni, de nem bírtak vele. Egyszerre csak megszólal az állatlan ló:

- EngedjeteK utamra !

Azok úgy megijedtek, hogy lekapták a ló fejéről a kantárt. Az megugy eltűnt, mint a villám.

Mese egy "jótélelekről"

Juhász Lászlóné meséje: Kislányx korában egyszer ment Cseszmé-re. / Cseszme a törökkoppányi határ egy része. Tehát dülőnév. Erdészház volt ott, kis gazdasággal. Az erdészházat néhány éve bontották le. Köz-e-lében van a híres Törökkut. Törökkoppánytól kb. 3 km-re van./ Utközben találkozott egy alakkal. Annál az alaknál volt egy gömbölyü valami. Vö-dör-e, vagy mi, mem tudja. Többször kérdezte tőle: Ki vagy? De a nem szólt. Még az arcát sem mutatta. Egyszer csak megszólal: Eljössze e ve-lem? Kérdezte az alak. Elmegyek, mondta a mesélő. Az alak megfordul és indul Cseszme felé. De Cseszménél tovább mentek. Itt már egy kicsit meg-

ijedt. Nem merete mondani, hogy be akar menni a házba. Az alak csak hívta tovább. Már jól bent voltak az erdőben. Odaértek egy nagy fatörzshöz. Ott leültette. Odatartotta azt a vödörforma edényt és kinyitotta. Kérdezte, hogy mi ez? De az csak biztatta, nézzen bele. Belenézett. Olyan sok szépet látott benne, hogy káprázott a szeme. Gyönyörködött benne. Aztán felállt. Az meg eltűnt. Visszafelé találkozott az erdészlányokkal. Azok kérdik: "-Örzse mi lótt?" - mert nagyon látszott rajta a meglepetés. Egy kicsit meg is volt keveredve, mert azt a sok szépséget látta és az nem mondta meg, hogy mi az. Meg a nevét sem mondta meg, meg semmit sem mondott.

Kérdeztem, szerinte mi lehetett, vagy ki? Nem tudta megmondani ki, vagy mi lehetett. Jó lélek-e, rossz lélek-e? De biztos jó lélek volt mert sok szépet mutatott. A rossz lélek olyan sok szépet nem tudott volna mutatni. Utána már csak azt bánta talán, hogy nem kért belőle, mivel úgy vélte, ékszerek lehettek.

A mezőn megjelenő fényességről már írtam. Örzse néni a következőket mondja róla: Ők is láttak egyszer egy ilyen fényességet. Édesanyjával és két testvérével meg is nézték, de csak messziről. Fél méteres átmérőjű vakító sárga fényességet láttak. Azt mondta az édesanyja, hogy egy üstökös esett oda.

A fényességről még a következőket mesélte: A fonóban mesélték, hogy éjjélkor a temetőben a keresztnél mindig megjelenik valami fényesség. Egyszer azt beszélgették a fonóban, hogy aki oda kimegy éjjélkor és megnézi mi az, kap egy akó bort. Az árát közösen összeadják. Örzse néni /aki akkor még fiatal lány volt/ vállalta. Nagyon elhatározta magában, akármilyen lesz ő megnézi. Éjfél felé aztán elmentek. A többiek csak messziről nézték, tényleg odamegy-e? Oda is ment. Pár perc még volt éjjélig. Addig "letérbetüt" /letérdelt/. Éjjélkor aztán egy olyan jelenet volt, hogy oda mintha egy angyal szállt volna le. Annak szárnya volt! De csak egy pillanatig tartott. Levágott a földre és már vágódott is vissza. Most is azt hiszi angyal volt. Először ugyan úgy nézte, madár. De a madár nem sárga és fényes.

A fogadást megnyerte. A társai is meggyőződtek róla.

Boszorkányokról szóló történetek:

A következő történetet Knébel József szorosadi lakos mondta el, ami Somogydöröcskén történt. Azért írom ezt a történetet a törökkoppányi mesék közé, mert a következő törökkoppányi mese ezzel kapcsolatos lesz. Meg azért is, mert Szorosad és Somogydöröcske is Törökkoppányhoz tartozik tanácsilag. Végül azért is mert a gyűjtő körzetemhez tartozik.

Tehát a történet a következő:

Sömgydöröcskén a legények esténként az istállóban beszélgettek. Ez olyan falusi legényszokás. Hol az egyik istállóban, hol a másikban. A sok beszélgetési téma közül egyszer a boszorkányokról beszélgettek. A sok rémisztő történet után abban maradtak, hogy a boszorkányok sokféle alakban megjelennek, de legtöbbször fekete macska képében. Ezután hazamentek. Az egyik legényke, mikor hazaért /már késő este volt/ kinyitja a két részes ajtó felső részét, utána benyult, hogy kinyissa az alsó részt is. Abban a pillanatban egy fekete macska ugrott ki. Ez a legényke annyira megijedt, hogy szívbajt kapott. A későbbiek folyamán ebbe a betegségébe bele is halt. Ezt a legénykét Laman Jánosnak hívták.

A következő mese már ismét Törökkoppányból való.

Tobak Ignác mesélte: A legények esténként itt is a istállóban szoktak beszélgetni. Egyszer amint beszélgetnek, hát belopózott közéjük egy fekete macska. A legények elkapták a macskát és levegdalták a körmeit bicskával. Nem valami finoman. Azt mondták biztosan boszorkány. Utána elengedték. Az elmenekült. A legények el is felejtették. Másnap látták ám, hogy az egyik közelben lakó öregasszonynak mind a két keze be van kötve. Arra gondoltak, hogy az volt a fekete macska képében. Megkérdezni azonban nem merték.

Ugy gondolom, hogy a babonás hiedelmekből egyelőre ennyi elég. Igaz, egyelőre még csak ennyi van a törökkoppányi gyűjtésből. A körzethez tartozó községekből, Szorosad kivételével, nem is tudtam gyűjteni. Azonban tudom, hogy Törökkoppányban még sok történet van, amit fel kell gyűjteni. Ugyanugy a hozzá tartozó tagközségekben is. Tudják, hogy gyűjtők és várnak. Az emberek ismernek, szívesen mesélnek. Majd lassacskán összegyűlik megint egy pályázatra való. Az remélem hosszabb lesz.

Az eddig gyűjtött anyaghoz, amit itt a pályázatban leírtam a következő hozzáfűzni valóm van:

Az emberi természet nem egyforma. A gondolatvilága, a képzeletvilága is más és más. Ez a gyűjtésem során is bebizonyosodott. Az egyik ember énekelni szeret, másik koppányi történeteket szeret mesélni, ami Törökkoppány multjához kapcsolódik, a harmadik népszokásokat, a negyedik babonás történeteket. Mér mindegyiből van gyűjtésem. Mivel a gyűjtés kezdetén állok, még témák szerint csoportosítva, kevés. Visszatérve a képzeletvilágra: Öreg emberek meséltek. Olyanokat, amiket gyermekkorukban hallottak még öregebbektől. Ezek a történetek is ugy vannak, mint a népdalok, hozzátessznek, elvesznek. Saját fantáziájuk szerint. Az emberek, főleg a falusi emberek nagyon szeretnek beszélgetni, mesélni. Ezelőtt ötven éve a falusi ember nemigen forgatott könyvet, még az iskolában sem. De a me-

sét szerette. A legtöbb mesét tudó ember aztán mesélt disznótoron, tollfosztóban, kukorica fosztóban, fonókban a csendes téli estéken. A férfiak is meséltek, főleg a boros pincékben. Némelyik ember valóságos művésze a mesélésnek. Ezekről tanulták a fiatalok, akik megöregedve maguk is mesélők lettek. Ez így ment évszázadokig. Ma már megakadt a mesemondás fonala. Disznótoron már más a téma, de ha jobb a televízió műsora, azt nézik. Tollfosztó nincs. Fonó sincs. A kukoricát a kombájn szedi. Marad a boros pince. Ott azonban legtöbbször csak férfiak vannak. Azok pedig legénykori és katona emlékekről beszélgetnek.

Az emberek a mesékbe élik bele magukat. Mesélés, vagy mese hallgatás közben szinte részesei lesznek a mesének. Voltak akik hittek is benne. Voltak akik nem. Ma már nem hisznek benne, de akik mesélik elképzelhetőnek tartják, hogy igaz lehetett.

Babonás történetek azóta vannak, amióta emberek is vannak. Hiszen egyes jelenséget, amit nem tudtak megmagyarázni földöntúlinak tartottak. Több idős bácsitól hallottam már azt, hogy ha valaki valamit lát, ami ijesztő, vagy szokatlan, győződjön meg róla, hogy mi az. Ma már könnyű ezt mondani! De régen a babonás hiedelmek idején? Hogyan mert volna az ember meggyőződni az igazságról, amivel a pályázatot kezdtem? Ember lett volna a talpán, ha oda mer állni a kaszás, fehér ruhás ember elé. Megint csak a képzeletvilágra utalok: A megmagyarázhatatlan jelenségnek valamilyen formát adtak. A forgószelet boszorkány-szélnek is nevezik. /Az egyik mesélő öreg néni szerint is forgott a boszorkány./ A rossz, nyomasztó álmot úgy magyarázták, hogy boszorkány nyomta meg. Ha valakinek sorozatos szerncséje volt, az ördöggel cimborált, ördöge volt. Voltak akiket kint ért az éjszaka. Ha ilyenkor aztán eszükbe jutottak a nyomasztó hatású mesék. Könnyen láthattak a távolban alakokat /főleg régen viharlámppal járó embert/, rögtön tüzes embernek nézték. Hát még ha meg is ijedtek, a valóságot is másnak látták, eltorzítva, felnagyítva. Mire elmondták, még meg is tóditották és ki is színezték. A hiszékeny emberek el is hitték, azok tovább bővítették a mesét. Akik pedig nem hitték /szerencsére többen voltak/, szórakozva riadalmukon, még ijesztegették is őket fehér lepedővel, álarccal stb. A mesekönyvekben ma is olvashatunk ördögökről, boszorkányokról és más mesebeli lényekről, De ma már a gyermekek is tudják, hogy ez mese. A rontásról, a szemmel verésről is ilyen mesék terjengtek. A macskák éjjel oszonnak nesztelen léptekkel. Az éjszaka árnyaiban a hiszékeny, képzelődő ember fantáziájában ezek különböző alakokat öltenek, amiből aztán kikerekedik egy mese. Hitelt is adtak ennek, hiszen a vallás is tanította az ördög, a gonosz szellem létezését. Pontos magyarázatot azonban régen nem adtak. Félelemben igyekeztek tartani

az embereket. A ma fiatalságát úgy neveljük, hogy már minden jelenségre magyarázatot keressenek és találjanak. Ebben mi is segítjük őket. Ma már azok is segítenek, vagy próbálják magyarázni azokat a meséket, amiket elmondtak.

Ma már senki sem ad hitelt az ilyen meséknek, de mégis gyűjtjük és leírjuk. Azonban ezzel a gyűjtéssel és azok leírásával nagyon kell sietnünk. Már kevés a mesélő és azok is nagyrészt már nagyon öregek.

A gyűjtéseimet a felnőttek is és a gyerekek is szívesen hallgatják. Néhányan már kedvet is kaptak a gyűjtésre.

Ma már mindenki tudja, hogy sepi lovagló boszorkányok története mese. Viszont a légteret hasító repülő, a világűr ostromló űrhajók, valóság. Mégis rögzíteni kell időben ezeket a meséket, hogy az utánunk jövők is tudják, valamikor ilyen mesék is voltak.

A pályázatombhoz csatoltam egy kazettás magnószalagot. Ebben sorrendben felvettem az általam felsorolt meséket. Az eredeti szalagról másoltam át.

Törökkoppány, 1980. augusztus 29.

Bősze Gábor

Bősze Gábor

ált. isk. tanár

Szorosad. Petőfi u. 17.

7 2 8 5.

